

ZVONKO TANESKI*

Chorvátsky básnik Danijel Dragojević v slovenskom kultúrnom priestore¹

TANESKI, Z.: Croatian Poet Danijel Dragojević in Slovak Cultural Space. *Slavica Slovaca*, 60, 2025, No 1, pp. 102-111 (Bratislava).

The article deals in details with the reception of Dragojević's poems in the Slovak literary area so far, and at the same time offers a stylistic interpretation of several his poems, with which it wants to point out the key features of the original author's poetics in various contexts. Danijel Dragojević is basically one of the few Croatian poets who have been published in book form in Slovak translation in the last twenty years.

Dragojević, Croatia, Slovakia, Poetry, Reception, Interpretation.

Knižné vydania diel chorvátskych básnikov na Slovensku predstavujú už dlhšie obdobie u nás zriedkavú kultúrnu udalosť. Preto nastáva priam vzácna chvíľa, keď sa do slovenského čitateľského prostredia prinesie dielo etablovaného autora, ktoré môže aspoň trochu zaplniť spomínaný deficit. Danijel Dragojević (1934–2024) je nesporne jedným z najznámejších a najprestížnejších chorvátskych básnikov, esejistov a scenáristov. Študoval dejiny umenia v Záhrebe, kde zároveň pracoval ako rozhlasový editor. O jeho živote sa vie len príliš málo, pretože sa nerád prezentoval vo verejnom literárnom živote, čo bola jeho osobná voľba. Napriek tomu bol obľúbený u chorvátskej literárnej kritiky i publika. V priebehu svojho života vydal *„trinásť básnických zbierok, päť prozaických kníh a štyri výbery esejistických a publicistických článkov [...] V súčasnosti jestvuje len málo Dragojevićových prekladov do iných jazykov a slovenčina patrí k tým niekoľkým šťastným výnimkám.“*²

Práve vydanie knižného zošita na konci roka 2024 (ktorý zároveň nesie symbolický názov *Trocha strachu*) nás podnietilo k preskúmaniu celkovej doterajšej recepcie tohto renomovaného chorvátskeho básnika v slovenskom kultúrnom prostredí. Štúdia predstavuje primárnu, zároveň však len stručnú interpretačnú sondu do najmarkantnejších znakov Dragojevićovej poetiky. Takýmto spôsobom chceme priblížiť ešte viac jeho básnickú tvorbu slovenskej čitateľskej verejnosti a podnietiť aj následnú podrobnejšiu literárnovednú reflexiu v rámci porovnávacieho medziliterárneho výskumu v slovenskom kultúrnom priestore.

* doc. PhDr. Zvonko Taneski, PhD., Katedra slovanských filológií FiF UKF v Nitre, Štefánikova trieda 67, 949 74 Nitra.

¹ Štúdia vznikla v rámci projektu KEGA 015UK-4/2024 s názvom „Súčasná chorvátska literatúra pre Slovákov. Vysokoškolské učebnice pre študentov slovanských filológií“ (2024-2026). Zodpovedný riešiteľ: doc. PhDr. Zvonko Taneski, PhD.

² Gavura, J.: Sprievodný text o autorovi. In Dragojević, D.: *Trocha strachu*. Zošit súčasnej poézie. Knižná príloha časopisu *Vertigo*. Preložil Karol Chmel. Fintice: FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania, 2024, s. 32.

Dragojevićove básne boli do slovenčiny prekladané už od roku 1969.³ V *Slovníku chorvatských spisovatelův*, ktorý vydal Branislav Choma v roku 1997, o Dragojevićovi sa píše ako o básnikovi, ktorý „od začiatku sa prejavil jemnou senzibilitou a inteligentným duchom, pozornosťou k javovému svetu a k prírode, plastickými obrazmi a návratom k prostej lexike s pozoruhodným vnútorným napätím. Jeho verše predstavujú prekvapujúci odklon od ideovej a ideologizujúcej poézie k básňam a lyrizujúcej próze, vnášajúcim vonkajší svet do ľudského vnútra, objavujúcim paradoxy života [...] Dragojevićova poézia priniesla do chorvátskej literatúry viaceré inovácie: predovšetkým je to návrat k prostému každodennému slovníku, potom príklon k prírode a vôbec k životným fenoménom a napokon pokojné vyjadrenie ľudskej múdrosti sugestívnou rečou, neumelkovanou tvorbou“.⁴

Vo svojich básňach Dragojević spája sugestívne myslenie, rozprávanie a čin. Každé rozhodnutie v jeho básnickej reči je rečou samotnou. V roku 2005 získal literárne ocenenie „Ivan Goran Kovačić“ za básnickú zbierku *Žamor*. Neprišiel si ju však prevziať, ostávajúc verný svojej skromnosti a tajomnosti. Okrem tohto ocenenia získal aj cenu Vladimira Nazora v roku 1981 a ocenenie Branka Miljkovića za knihu *Prirodopis* v roku 1974. V roku 2018 dostal Cenu „Vladimir Nazor“ po druhýkrát, a to za celoživotné dielo, ale takisto ju neprijal. Nezaujímal ho politika ani verejná mienka. Vo svojich básňach však nebol taký skromný, jeho intelekt prehováral v každej z nich. Dragojević bol predovšetkým básnikom pokoja, ale zároveň básnikom proaktívneho stavu voči veciam, ktoré nás obklopujú. Nebol básnikom, ktorý koketuje so smútkom, zúfalstvom či beznádejou. U neho sa s abstraktnými vecami zaobchádza ako s konkrétnymi.

Dragojević je pozorovateľom očividného a zrejmeého. Jeho najčastejšie motívy sú nehybné obrazy, nie obrazy v pohybe. Tieto statické motívy upozorňujú čitateľa na to, že sa dej básne odohráva v samotnom texte. Dôraz kladie na *prítomnosť*, na reálny život. Dragojević nie je básnikom pestrosti ani smútku, odhadzuje každú možnosť polemiky s ideológiou. Namiesto toho propaguje slobodu cez gesto slobody ako takej. Dragojević kombinuje rôzne básnické diskurzy. Jeho básne sú písane buď vo voľnom verši, alebo vo forme prózy. Vidí poéziu dňa najmä v detailoch a maličkostiach, preukazuje v nich stoický pokoj a múdrosť. Chorvátsky básnik a kritik Miroslav Mićanović píše, že „Dragojević stiera hranice medzi esejou a poviedkou, prózou a poéziou, voľným a viazaným veršom, inauguruje žánrový hybrid básnickej eseje. Spojením esejistickej faktografie a poetickej predstavivosti jeho poézia otvára priestory nových významov a vytvára jeden z najvplyvnejších básnických rukopisov súčasnej chorvátskej literatúry“.⁵

³ Pozri viac Dragojević, D.: Nečas, Večerná prechádzka. Preložili Ján Buzássy a Ján Jankovič. In: Mladá tvorba, 1969, roč. 14, č. 6, s. 16-17 (Pod spoločným názvom Mladá chorvátska lyrika). Prekladateľ J. Jankovič neskôr znova uverejnil tieto preklady v nižšie citovanej knihe *Južné slnko* (Antológia chorvátskej poézie, s. 110-111), kde na konci v krátkej poznámke o autorovi vyzdvihol navyše skutočnosť, že D. Dragojević „písal poéziu špecificky fenomenologického prístupu, usiloval sa hovoriť o histórii z esenciálneho i existenciálneho uhla“ (tamže, s. 167).

⁴ Choma, B.: Chorvátska literatúra (Slovník spisovatelův). Bratislava: Lufema, 1997, s. 59-60.

⁵ Mićanović, M.: Medailón o autorovi. In: Mićanović, M. (ed.): Útecha chaosu (Antológia súčasnej chorvátskej poézie). Preložil Karol Chmel. Bratislava: Drewo a srd / Vlna, 2022, s. 35. Z editorského hľadiska doplníme informáciu, že Dragojevićove básne, ktoré M. Mićanović vybral do svojej antológie Útecha chaosu, sa nenachádzajú potom v knižnej zbierke *Trocha strachu*, hoci obidve vydania do slovenčiny preložil ten istý prekladateľ Karol Chmel. Výnimkou je iba Dragojevićova báseň *Vtáky*, ktorá sa vyskytuje na obidvoch miestach, ale jej preklad nie je úplne totožný. Predpokladáme, že vo vydaní z roku 2024 boli urobené isté úpravy v preklade aj zo strany editora časopisu Vertiga – J. Gavuru so súhlasom samotného prekladateľa K. Chmela. Slovenský čitateľ si tak v spomínanej antológii Útecha chaosu prečíta navyše tieto básne D. Dragojevića, ktoré sa neobjavujú inde v slovenských publikáciách: *Sloboda*, *Na jednom Fra Angelicovom obraze*, *Tenisové ihriská*, *Stanica*, *Temnota*, *Tapiséria*, *Tma* a *Plot*.

O Dragojevićovi ako o básnikovi sa už veľa napísalo v chorvátskom akademickom a kultúrnom areáli.⁶ Všetci sa zhodujú, že jeho výnimočná poézia je nezlučiteľná s akoukoľvek inou básnickou školou. Dragojevićov poetický hlas je v novodobej chorvátskej poézii nesporne jedinečný. Niektoré názory a postrehy chorvátskych literárnych teoretikov a kritikov uvádzame nižšie v štúdiu s primárnym „ilustračným“ cieľom, aby sa ich náhľady aspoň takto sprostredkovanými dostali do pozornosti slovenskej literárnej vedy. O jeho diele sa domáca literárna kritika jednoznačne vyjadrila ako o medzníku v chorvátskej poézii a priblížení sa chorvátskej poézii k modernej európskej poézii. Napríklad literárny historik Slobodan Prosperov Novak v svojich *Dejinách chorvátskej literatúry* vyzdvihuje najmä to, že „*Dragojevićev jezik posjeduje neobičnu energiju samostvaranja i afirmiranja piščeva subjektiviteta [...] U književnost Dragojević je stupio u nevrijeme, pa upravo dok su drugi nudili svoj raskidani identitet, on se odlučio da pjesmama podloži prividno jednostavnu svijest u kojoj će sve stvari i sva bića imati unaprijed određeni smisao i svrhu*“.⁷ Chorvátsky básnik a literárny vedec Krešimir Bagić s rešpektom hovorí, že „*Danijel Dragojević majstor je detalja. On je možda najveći kad piše o najmanjem. Dubinski mehanizam njegova pisma zasniva se na sinegdohi, figuri koja u dijelu nalazi cjelinu. On pomno proučava taj dio, asocijativno ga dograđuje, postavlja u središte naracije, nerijetko i fantastizira (...) Golem je utjecaj Danijela Dragojevića na hrvatsko pjesništvo. Njegov je lirski glas živ, višelik, spreman za različite oblike komunikacije*“.⁸

Básnik a univerzitný profesor z Rijeky Sanjin Sorel zas podčiarkuje fakt, že „*kada se govori o svijetu malenoga i banalnoga neizostavno je pjesničko ime Danijela Dragojevića. Štoviše, kao pjesnik Sinteze čini se ključnim za razvoj i apstrahiranje mnogih iskustava – poetskih, jezičnih, žanrovskih, regionalnih, spoznajnih. Dragojevićevo pjesništvo ne samo da je raznoliko nego je i izrazito kompleksno. Zbog toga ga je književna kritika opisivala na različite načine: kao pjesništvo prostora – krajolika / mediteranizma, egzistencijalizma, poetike oka, očitosti / vida, zakašnjeloga govora, evazijskoga jezika, kao govor o predmetnome i konkretnome, iskazima filozofskoga predznaka, te je u njemu prepoznavalo fenomenologijske, ontološke, idejne poetičke elemente. Detektirano je i kao iskustvo s avangardnim i antimodernističkim elementima, kao pjesništvo metafizike svakodnevice i tvarne imaginacije, itd.*“⁹ Najnovšie teoretik poézie a jej podnetný kritik Tin Lemac pri rozборе novších básnických zbierok D. Dragojevića presvedčivo podotýka, že „*u načelnim semantičkim osima možemo govoriti o egzistencijalijama, misaonom, predmisaonom i izamisaonom, fenomenologizaciji stvarnosnih situacija, problematizaciji lirskog subjekta, ali i subjekta općenito, mitskoj potrazi za protagorinskom mjerom svih stvari, sjećanju na reizam kako nosivi dio poetike, te potrazi za demijurgom kao stalnom i čvrstom točkom diskurza [...] Fenomenologizacije stvarnosnih situacija prisutne su u brojnim pjesmama i one se pojavljuju kao zaštitni znak Dragojevićove poetike*“.¹⁰ Napokon literárny kritik Nikola Petković upozorňuje aj na to, že „*Dragojevićovo prevrednovanje svih vrijednosti*

⁶ Pri tejto príležitosti uvádzame iba niekoľko novších zdrojov, ktoré pre potreby štúdie aj citujeme. Pozri napr.: Lemac, T.: Pečati i kistovi (Izbor iz književnih kritika 2011. – 2021.). Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru, 2024; Sorel, S.: Oko 70 godina poezije. Zagreb: Stajergraf, 2023; Šalat, D.: Hrvatske pjesničke prakse od 2000. do 2010. Zagreb: MeandarMedia, 2023; Petković, N.: Harterije (Hrvatsko pjesništvo početkom tisućljeća. Zagreb: Hrvatsko društvo pisaca, 2009; Prosperov Novak, S.: Povijest hrvatske književnosti (Od Bašćanske ploče do danas). Zagreb: Golden marketing, 2003 atď. Odporúčame pozrieť podrobnejšie takisto ďalšie odborné zdroje, ktoré by isto pomohli slovenskému čitateľovi k ešte lepšiemu uchopeniu poézie D. Dragojevića, povedzme: Oblučar, B.: Na tragu kornjače – pjesma u prozi i tvarna imaginacija u poetici Danijela Dragojevića. Zagreb: Disput, 2017; Katusić, B.: Slast kratkih spojeva. Zagreb: Meandar, 2000; Milanja, C.: Doba razlika. Zagreb: Stvarnost, 1991 a pod.

⁷ Pozri viac: Prosperov Novak, S.: Povijest hrvatske književnosti, c. d., s. 501.

⁸ Bagić, K.: Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970. – 2010. Zagreb: Školska knjiga, 2016, s. 125-126.

⁹ Sorel, S.: Oko 70 godina poezije, c. d., s. 73.

¹⁰ Pozri viac: Lemac, T.: Pečati i krstovi, c. d., s. 64-65.

*daleko je čitljivije od potkatkad nepotrebnih kalambura dekonstrukcije. Katkad, usuđujem se reći, i radikalnije [...] Dragojević apelom poništava i poosobljuje jedan od najviše nedodirljivih koncepata zapadnoga kruga, samo sublimno: Blaženi trenuci u kojima smo vrh svakoga većeg brda gledali sa strahom. Blažen taj strah, različit od podmuklih, nevidljivih i nepoznatih strahova koji nas tresu.*¹¹

Slovenský vydavateľ knižnej zbierky veršov D. Dragojevića navyše zdôrazňuje, že „*Dragojevićova poézia má absolútne atribúty. Na vytvorenie určujúceho poetického účinku si vystačí sama so sebou. Neprofituje z referencie na známe hodnotové systémy ani básnické školy. Rodí sa z toho najobyčajnejšieho materiálu života a jazyka a práve objavenie a docenenie toho, čo by sa azda zdalo byť bezcenné či nejestvujúce, vytvára taký úžasný zdvih, až sa nám poézia začne javiť ako pohľad cez zázračné skličko.*“¹² V zapätí, po publikovaní knižnej zbierky, zverejnil niektoré jeho básne aj v časopise *Vertigo*, kde sa k autorskému profilu Dragojevića dodáva, že „žil v ústraní a osamotene, nebol členom nijakej spisovateľskej organizácie, nezúčastňoval sa prezentácie svojich kníh, ktoré všetky vyšli vždy len v jednom vydaní a zostávali nepreložené pre jeho odmietavý postoj voči prekladom. Vážili si ho a uctievali kolegovia, kritika a čitatelia a svojou absenciou na cirkulácii každodenného literárneho života bol mimoriadne blízky milovníkom poézie, ako aj tým, ktorí dodatočne vstúpili medzi jej zasvätencom práve vďaka Dragojevićovi. Ako básnik priestoru vždy pátral po nevšedných perspektívach, venoval sa výskumom v oblasti metriky, syntaxe, sémantiky a metaforiky. Pre jeho básnický jazyk je charakteristická jednoduchosť výrazu, ktorej výslednicou je komplexnosť významu.“¹³

V ďalšej časti štúdie sa pokúsime identifikovať niektoré dôležité toposy/miesta Dragojevićoveho poetického štýlu na príkladoch jeho troch troch básní, a to v originálnom chorvátskom jazyku v porovnaní s ich prekladmi do slovenčiny, ktorých autorom je Karol Chmel.¹⁴ Ako prvú sme na interpretáciu vybrali báseň *Tama/Temnota*.

¹¹ Pozri viac: Petković, N.: Harterije, c. d., s. 52.

¹² Gavura, J.: Text na zadnej obálke. In Dragojević, D.: *Trocha strachu*. Zošit súčasnej poézie. Knižná príloha časopisu *Vertigo*. Preložil Karol Chmel. Fintice: FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania, 2024, s. 32.

¹³ Chmel, K.: Medailón o autorovi. In: *Vertigo* (Časopis o poézii a básnikoch), 2024, roč. 12, č. 4, s. 2. Žiada sa doplniť, že v časopise *Vertigo* sú zverejnené básne, ktoré sa nenachádzajú v knižnej zbierke *Trocha strachu* z toho istého roku, a to vzhľadom na to, že je reč o knižnej prílohe časopisu *Vertigo*. V prvom prípade ide o básne *Napokon*, *V novinách čítame* a *Prichádza noc, alebo ako sa to už volá* (*Vertigo*, s. 2-3). V knižnej zbierke si zas môžeme prečítať nasledujúci výber básní D. Dragojevića: *Olovnica*, *Dážď*, *Milimetre*, *Hlboko*, *Rieka*, *Kameň*, *Aurora stellata*, *Ludia spávajú*, *Dar*, *Svätci*, *Čísla*, *To*, *Bez názvu (1)*, *Ráno*, *Vtáky*, *Za chôdze*, *Štvrtok*, *Bez názvu (2)*, *Miesta*, *Vrava*, *Cudzinec*, *Topánky*, *Trocha strachu*, *Dominik* a *Miesto* (*Trocha strachu*, tamže, s. 4-28).

¹⁴ Na samotný výber básní D. Dragojevića, ako aj na metodologický spôsob zvoleného interpretačného kľúča nás podnietili štylistické analýzy jeho veršov v podaní splitského kolegu B. Božanića. Pozri viac Božanić, J.: *Stilističke interpretacije: Danijel Dragojević – Mak Dizdar*. In: Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2012, № 5, s. 5-25. Dostupné na internete: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=200912 (Citované 04. 02. 2025).

1. TAMA <i>Nakon nekog Hamleta na Lovrjencu pitala me Melita Roko jeste li primijetili kako neki za vrijeme predstave ne gledaju drugo neko mrak oko sebe. Nisam rekao ništa, pomislio sam sreća što je sjedila daleko od mene, inače bi doznala da sam jedan od tih. Ah, gospođo začuđena, možda uvrijeđena, kada se svjetla ugase i tišina pokaže dotle nevidljivu tamu oko nas, među nama, kako da je čovjek ne sluša i ne gleda? Jedan tajni jezik s mora, okolnih brda, dalekih otoka, bliskih zvijezda, iz grada, jezik prije govora, kao dječji strah dolazi, moglo bi se reći plavi, i mi ne znamo što hoće, stajati na ramenu, ustima, razumu, biti donji i gornji glas, slika, priča prije i nakon priče, ili samo tama, tama, gušteljica mjere, svekoliki profil slijepog oka, tišina nakon nekoliko milijardi pucnjeva. O, tama, tama. Približio bih je da mi bude ogrtač za večernju hladnoću, udaljio bih joj, vikao: čija si, támo? Luda i mudra hvata me s visinskog tornja. Gdje smo? Kada budem mogao i budem znao Svrnut ću je na sitan kvadrat ispred, to nesretno mjesto gdje se bez prestanka obnavljaju porazi. Tu budimo, ti moćna, ti svevideća, tu časak budi svjetlo, reci ja sam svjetlo.</i>	1. TEMNOTA¹⁵ <i>Po jednom Hamletovi na Lovrijenci sa ma pýtala Melita Roko, všimli ste si, ako sa niektorí počas predstavenia nepozerajú na iné, len na tmú okolo seba. Nepovedal som nič, pomyslel som si, ešte šťastie, že sedela ďaleko odo mňa, inak by vedela, že k nim patrím aj ja. Ach, pani prekvapená, možno aj urazená, keď svetlá zhasnú a ticho ukáže dosiaľ neviditeľnú temnotu okolo nás, medzi nami, ako ju človek nemá počúvať a neďívať sa na ňu? Jeden tajný jazyk z mora, z okolitých kopcov, ďalekých ostrovov, blízkych hviezd, z mesta, jazyk pred rečou, ako detský strach prichádza, dalo by sa povedať pláva, a my nevieme, čo chce, stáť na pleci, ústach, rozume, byť dolný a horný hlas, obraz, príbeh pred a po príbehu, alebo len tma, tma, škrtička miery, komplexný profil slepého oka, ticho po niekoľkých miliárdach výstrelů. Ó, temnota, temnota. Privinul by som si ju, aby bola mojím plášťom do večerného chladu, odsunul by som ju, aby ma neudusila, dvoril by som jej, vykrikoval: čia si, tma? Bláznivá a múdra zachytáva ma z výškovej veže. Kde sme? Keď budem môcť a budem vedieť, Zhodím ju na drobný štvorec vpredu, to nešťastné miesto, kde sa bez ustania obnovujú porážky. Tu bud'me, ty mocná, ty vševidiaca, tu bud' chvíľku svetlo, povedz, ja som svetlo.</i>
--	---

Úvodné verše: *pitala me Melita Roko jeste li primijetili / kako neki za vrijeme predstave ne gledaju / drugo nego mrak oko sebe. // sa ma pýtala Melita roko, všimli ste si, / ako sa niektorí počas predstavenia nepozerajú / na iné, len na tmú okolo seba* prezrádzajú rutinné pozorovanie očakávané v situácii, ktorú opisuje: divadelné predstavenie na Lovrijenci, v Dubrovniku, publikum sledujúce scénu, dej drámy – prežívanie drámy. Nasleduje náhly strih: niekto z publika nepozoruje predstavenie, ale *mrak oko sebe // tmú okolo seba*. Rutinný začiatok rozprávania je akoby sklamaním horizontu očakávaní: niektorí (z publika) sledujú tmú, a nie predstavenie, po čom sa strih zdanlivo uzatvára veršom: *inače bi doznala da sam jedan od tih // inak by vedela, že k nim patrím aj ja*.

Korešpondujú tu dve senzácie: vizuálna (tma) a auditívna (ticho), **tma je tichom svetla a ticho je tma zvuku**, ticho poukazuje na tmú okolo nás a medzi nami. Nehovorí o deautomatizácii pozorovania ani o oslobodení z rutiny zážitkov. Deje sa hra v hre. To neviditeľné a nepoučiteľné zahŕňa človeka a on počúva tajný jazyk: *Jedan tajni jezik s mora, okolnih brda / dalekih otoka, bliskih zvijezda, iz grada, / jezik prije govora, kao dječji strah / dolazi, moglo bi se reći plavi, / i mi ne znamo što hoće // Jeden tajný jazyk z mora, z okolitých kopcov, / ďalekých*

¹⁵ Preklad K. Chmela publikovaný v knihe Mićanović, M. (ed.): *Útecha chaosu* (Antológia súčasnej chorvátskej poézie. Bratislava: Drewo a srd / Vlín, 2022, s. 39-40.

ostrovov, blízkych hviezd, z mesta, / jazyk pred rečou, ako detský strach / prichádza, dalo by sa povedať pláva, / a my nevieme, čo chce... Jazyk scény (hra Hamlet na pevnosti Lovrijenac) sa stáva nečujným a hlási sa jazyk vesmíru, prichádzajúci z tmy, obklopujúcej svetlo scény. Tento jazyk, zahŕňajúci človeka, je *jezik prije govora // jazyk pred rečou*. Rečou si človek vybudoval svoj svet, tak ako múrmi obkolesil svoj dom a v tom svete sa oddelil od tajomstva nekonečnosti a nepochopiteľnosti. Temnota, ktorá dusí, sa stáva metaforou nevypovedaného a nepochopiteľného *ogrtača za nočnu hladnoću // plášťa do večerného chladu*.

Dragojević tak vytvára pozíciu lyrického subjektu, ktorý sa však hlási naratívny úvodom. Očakávame príbeh, pretože zachytávame signály narácie. Kontext deja je naznačený: 1. dej: Hra Hamlet, 2. miesto: Lovrijenac (Dubrovnik), 3. čas: po predstavení, aktéri: básnický subjekt a pani M. R., ktorí sa rozprávajú o správaní niektorých divákov z publika. Básnický subjekt preberá homodiegetickú pozíciu, to znamená, že je mimo rámca príbehu (ako vonkajší pozorovateľ nám rozpráva o tom, čo sa mu stalo), a čas rozprávania nie je synchronný s časom deja. Avšak potom básnický subjekt opúšťa vonkajší rámec príbehu a stavia sa do pozície aktéra deja, ktorý hovorí s druhým aktérom (pani M. R.): *Ah, gospođo začuđena, možda uvrijeđena, / kad se svjetla ugase i tišina pokaže / dotle nevidljivu tamu oko nas, među nama, / kako da čovjek ne sluša i ne gleda? / Jedan tajni jezik mora, okolnih brda, / dalekih otoka, bliskih zvijezda, iz grada, / jezik prije govora...* // *Ach, pani prekvapená, možno aj urazená, / keď svetlá zhasnú a ticho ukáže / dosiaľ neviditeľnú temnotu okolo nás, medzi nami, / ako ju človek nemá počúvať a neďávať sa na ňu? / Jeden tajný jazyk z mora, z okolitých kopcov, / d'alekých ostrovov, blízkych hviezd, z mesta, / jazyk pred rečou...* Básnický subjekt hovorí z pozície svojho JA: *O, tama, tama. **Približio bih** je / da **mi** bude ogrtač za večernju hladnoću, / **udaljio bih** je da **me** ne zaguši, / **udvarao bih** joj, **vikao**: čija si támo? // Ó temnota, temnota. **Privinul** by **som** si ju, / aby bola **mojim** plášťom do večerného chladu, / **odsunul** by **som** ju, aby **ma** neudusila, / **dvoril** by **som** jej, **vykrikoval**: čia si, tma?* Takisto prechádza aj na univerzálnu pozíciu človeka MY: *Ah, gospođo začuđena, možda uvrijeđena, / kada se svjetla ugase i tišina pokaže / dotle nevidljivu tamu oko **nas**, među **nama**, / kako da je čovjek ne sluša i ne gleda? / Jedan tajni jezik s mora, okolnih brda, / dalekih otoka, bliskih zvijezda, iz grada, / jezik prije govora, kao dečji strah / dolazi, moglo bi se reći plavi, / i **mi** ne znamo što hoće...* // *Ach, pani prekvapená, možno aj urazená, / keď svetlá zhasnú a ticho ukáže / dosiaľ neviditeľnú temnotu okolo **nás**, medzi **nami**, / ako ju človek nemá počúvať a neďávať sa na ňu? / Jeden tajný jazyk z mora, z okolitých kopcov, / d'alekých ostrovov, blízkych hviezd, z mesta, / jazyk pred rečou, ako detský strach / prichádza, dalo by sa povedať pláva, / a **my** nevieme, čo chce...* Zvrat na konci ukazuje druhú stránku tmy – **svetlo**. Tma je jednoducho opakom svetla, jeho druhá tvár, ktorá mu umožňuje byť tým, čím je. Nešťastné miesto premeny svetla na tmú *mjesto gdje se bez / prestanka obnavljaju porazi // miesto, kde sa bez / ustania obnovujú porážky* je porážkou prechodu zo svetla do tmy, do smrti. Skutočnou porážkou je smrť, koniec – nešťastné miesto prechodu svetla do tmy. Imperatívny koniec: *Tu budimo, ti moćna, ti svevideća, / tu časak budi svjetlo, / reci ja sam svjetlo // Tu bud'me, ty mocná, ty vsevidiaca, / tu bud' chvíľku svetlo, / povedz, ja som svetlo* vracia dôveru v slovo činu: *ja sam svjetlo // ja som svetlo*, ktoré sa stáva dielom: **tma svetlom je!** Tma svetla (života) je negovaná poznaním svetla tmy.

Druhá báseň D. Dragojevića, ktorú budeme bližšie komentovať, je *Stanica*:

2. STANICA <i>Tridesetak godina svaki dan gledam kako se ispred mog prozora vlakovi zaustavljaju i odlaze. Prolaze tereti, ulaze i izlaze ljudi, voze se, sjede, stoje na prozorima, u hodnicima, izgledaju ovako i onako, putuju tko zna kamo – i ja sve te godine taj prizor ne prestajem gledati, ne umara me i ne dodijava mi. Uvijek sam, štogod radio, malo s vlakovima i ljudima, malo ulazim i izlazim, malo putujem, malo izbacujem kofere i odlazim u neku ulicu na neki kućni broj. Kada sam pribraniji učini mi se da je to najrealniji trenutak moga života. Dolazak i odlazak me uspokoje i stave na pravo mjesto, postajem nomad koji putuje i ne pomaknuvši se. I uistinu sam sretan što s ume prilike postavile na stanicu pored pruge. Ljudi dolaze k meni, odlaze od mene, prolaze ne zaustavljavajući se, a ni ne znaju da sam s njima. Čovjek u vožnji i na stanici -kako je to pravo stanje svakog stanja, naravna slika i slika naravi: protok, naime, najmanje je loš. Možda ipak nisam najbolje iskoristio taj položaj? A zašto bih ga iskoristio i pomoću njega postao bolji? Gledao sam prizor i sudjelovao u njemu kako sam mogao i znao. Zajtjevnost je prenesena iz knjiga: da se sve upotrijebi za neko napredovanje, za neku svrhu. Kad već ima toliko vlakova i prizora, zašto tražiti koristan i nadmoćan zbroj, zašto sve zajedno pamtit, kade će sutra ionako biti novih vlakova, drugih ljudi koji će ulaziti, izlaziti, vikati, vući prtljagu, nekamo žuriti bez ikakva zaključka?</i>	3. STANICA¹⁶ <i>Tridsať rokov sa každý deň pozerám, ako sa pred mojím oknom zastavujú a odchádzajú vlaky. Prechádzajú nákladné, nastupujú a vystupujú ľudia, vezú sa, sedia, stoja v oknách, na chodbách, vyzerajú tak i onak, cestujú ktovie kam – a ja po celé tie roky neprestávam sledovať tento výjav, neunavuje ma ani neotravuje. Vždy, nech robím čokoľvek, som trochu s vlakmi i ľuďmi, trochu nastupujem a vystupujem, trochu cestujem, trochu vyhadzujem kufre a odchádzam na nejakú ulicu, do nejakého očíslovaného domu. Keď sa sústredím, vidí sa mi, že to je najreálnejšia chvíľa môjho života. Príchod a odchod ma upokojuje a stavia na správne miesto, stáva sa zo mňa nomád, ktorý cestuje a ani sa nepohne. A naozaj som šťastný, že ma okolnosti postavili na stanicu pri trati. Ľudia prichádzajú ku mne, odchádzajú odo mňa, prechádzajú a nezastavia sa, a ani nevedia, že som s nimi. Človek počas jazdy a na stanici – ako je to pravý stav každého stavu, prirodzený obraz a obraz prírody: plynutie je, totiž, to najmenšie zlo. Možno som nevyužil najlepšie toto postavenie? A prečo by som ho mal využívať a pomocou neho sa stával lepším? Pozoroval som výjav a zúčastňoval sa na ňom, ako som len mohol a vedel. Náročnosť je prenesená z kníh: aby sa všetko použilo na nejaké napredovanie, na nejaký účel. Keď už je toľko vlakov a výjavov, prečo hľadať užitočný a nadradený súhrn, prečo si pamätať všetko spolu, keď zajtra budú tak či tak nové vlaky, iní ľudia, ktorí budú nastupovať a vystupovať, vykrikovať, ťahať batožinu, niekam sa náhlit' bez akéhokoľvek záveru?</i>
--	---

Zážitok básne sa začína rastom napätia medzi aktívnym a pasívnym princípom. Je zdôraznený vzťah dynamického vonkajšieho a statického vnútorného prostredia. Vytvára sa paralela miesta pozorovania básnického subjektu, ktorá je definovaná pozíciou vonkajšej dynamiky: *zaustavljaju se, odlaze, prolaze, ulaze, izlaze, voze se, izgledaju, putuju // zastavujú, odchádzajú, prechádzajú, nastupujú, vystupujú, vezú sa, vyzerajú, cestujú* a vnútornej statiky: *Tridesetak godina svaki dan gledam, ...ja sve te godine taj prizor ne prestajem gledati... // Tridsať rokov sa každý deň pozerám, ...ja po celé tie roky neprestávam sledovať tento výjav...* Vytvára sa vzťah medzi participatívnou (aktivistickou) úlohou vonkajšieho sveta a vnútornou (pasívnou) pozíciou pozorovateľa diania. Vzniká i napätie medzi dvoma pólmi akcie: pozorovateľom

¹⁶ Preklad K. Chmela publikovaný v knihe Mićanović, M. (ed.): *Útecha chaosu* (Antológia súčasnej chorvátskej poézie. Bratislava: Drewo a srd / Vlín, 2022, s. 38-39.

a aktívnymi rolami v živote. Napätie má svoj dramatický rast. Aktivizmus vonkajšieho sveta vyvoláva aktivizmus statickej pozície: *Uvijek sam, štogod radio, malo s vlakovima i ljudima, malo ulazim i izlazim, malo putujem, malo izbacujem kofere i odlazim u neku ulicu na neki kućni broj. // Vždy, nech robím čokoľvek, som trochu s vlakmi a ľuďmi, / trochu nastupujem a vystupujem, trochu cestujem, trochu vyhadzujem kufre a odchádzam / na nejakú ulicu, do nejakého očíslovaného domu.* Opakovanie príslovky *malo // trochu*, na rytmickej úrovni, zosilňuje kulminačný rast napätia voči obratu: zníženie činnosti príslovkou *malo // trochu: malo ulazim i izlazim, malo putujem, malo izbacujem // trochu nastupujem a vystupujem, trochu cestujem, trochu vyhadzujem* jeho viacnásobné opakovanie zdôrazňuje rast aktivizmu pozície pozorovateľa, a na druhej strane monotónnosť aktivizmu vonkajšieho sveta, ktorá je umocnená opakovaním deja, je skutočná absencia udalostí, čiže opak zdanlivého aktivizmu – pasívnosť. V neposlednom rade by sa však skúmaná sémantická os v podobe aktivizmus vs. statickosť dynamickejšie a úspešnejšie prejavila v duchu slovenskej reči, keby sa verš *uvijek sam, štogod radio* preložil v minulom čase, ako *nech som robil čokoľvek*, po ktorom by nasledoval prítomný čas v ostatných veršoch nižšie. To by, veru, prispelo aj k bližšiemu spresneniu dejovej atmosféry básne a k pochopeniu jej celistvosti.

Popiera sa náročnosť, pretože náročnosť je prenesená z kníh: *da se sve upotrijebi za / neko napredovanje, za neku svrhu... // aby sa všetko použilo na nejaké napredovanie, na nejaký účel...* Preto sa lyrický subjekt zriekne pragmatického pohybu smerom k cieľu, ale zároveň sa zriekne orfeovského princípu, podľa ktorého je spev ako taký samotným zmyslom spievania. Pridusený tón Dragojevičového „spevu“ sugeruje až provokuje, znepokojuje, irituje, zdôrazňuje otázku zmyslu zajatého rutinou vnímania práve preto, že takáto otázka chýba, zatiaľ čo šťastie sa meria vidinou pohybu: *Dolazak i odlazak me uspokoji i stave na / pravom jesto, postajem nomad koji putuje i ne promaknuvši se. I uistinu / sam sretan što s ume prilike postavile na stanicu pored pruge. // Príchod a odchod ma upokojuje a stavia na / správne miesto, stáva sa zo mňa nomád, ktorý cestuje a ani sa nepohne. A naozaj / som šťastný, že ma okolnosti postavili na stanicu pri trati.* Neurčité, prázdne náhodné slovo je hnacou silou pasivity, umŕtvenia, preludu dynamiky; eufemizmus, označujúci zriadenie, systém, dejiny, usporiadanie ľudského sveta, v ktorom už nie je možné klásť otázku o význame. Anonymný subjekt určuje príležitosti a tie ponúkajú pohodlie preludu dynamiky života.

Nakoniec sa analyticky pozrieme aj na báseň *Na jednoj Fra Angelicovoj slici dva muškarca* (*Na jednom Fra Angelicovom obraze*).

3. NA JEDNOJ FRA ANGELICOVEJ SLICI DVA MUŠKARCA <i>Na jednoj fra Angelicovoj slici dva muškarca iz nekih otvorenih sudova presipaju žito, uprav ose vide otvori vreća sa zrnjevljem. Ta me slika, posebno ta scena, ponese mnogo više od mnogih njegovih otvoreno svetačkih. Uvijek kada vidim zrna, mnogo zrna na jednom mjestu, uskliknem, vidi koliko dragojevića. To znači da svako od tih zrna može rasti, može biti ono što može biti, a sada je zatvoreno u svoju okruglinu i čeka, s bezbroj stvari koje također čekaju, čeka strpljivo, bez straha da će ga mljeti, ptice zobati, jer zar je to važno kada je uprav osada živo i čeka budućnost koja je, naime, u svakom času ostvarena. Dakle, to uvijek pomislim kada vidim fra Angelica, kada vidim žito, ali ne ustrajavam, usporedba mi na samom početku ispada iz ruku, ne dižem je, ne provjeravam, ne sumnjičim. Ako je pogrešna, pogreška je stvorila malu vezu, bio sam časak u svakom zrnu, u svakoj od njegovih mogućnosti, očekivao sam sunce, zemlju, vlagu, zrak, više prostora, više vremena, intenzivniji život (to je kao da sam imao dušu), bio sam zatvorio oči, oponašao sam zrna koja su to činila mnogo potpunije, bez varanja.</i>	4. NA JEDNOM FRA ANGELICOVOM OBRAZE¹⁷ <i>Na jednom Fra Angelicovom obraze dvaja muži z akýchsi otvorených nádob presypajú pšenicu, vlastne aj vidieť otvory vriec so zrnom. Tento obraz, najmä tento výjav, ma nadchýna oveľa viac než mnohé jeho otvorene svetské. Vždy, keď vidím zrno, veľa zrna na jednom mieste, vykriknem, pozri, koľko dragojevičov. To znamená, že každé z tých zŕn môže rásť, môže byť tým, čím môže byť, no teraz je uzatvorené vo svojej okružlosti a čaká, s bezpočtom vecí, ktoré čakajú tiež, čaká trpezlivo, bez strachu, že ho pomelú, že ho zozobnú vtáci, lebo azda na tom záleží, že je práve teraz živé a čaká budúcnosť, a tá sa teda v každej chvíli realizuje. Takže toto si vždy pomyslím, keď vidím Fra Angelica, keď vidím žito, ale nezostávam pri tom, porovnanie mi hneď na začiatku vypadáva z rúk, nedviham ho, neoverujem, nepodozrievam. Ak je chybné, chyba vytvorila krátke spojenie, bol som chvíľku v každom zrnku, v každej z jeho možností, očakával som slnko, zem, vlhkosť, vzduch, viacej priestoru, viacej času, intenzívnejší život (to je ako keby som mal dušu), zatvoril som oči, napodobňoval som zrnká, ktoré to robili oveľa plnšie, bez podvádžania.</i>
---	--

Básnický subjekt je určovaný jeho vzťahom voči detailu obrazu – presýpanie zrna z vreca na maliarskom plátne. Budúcnosť zrna je už realitou, ktorá je ako možnosť ukončená a stačí už len toľko, aby sa zrealizovala. Básnický subjekt vytvára vzťah paralel: jeho život – potenciálny život (vykrične, vidí niekoľko dragojevičov) voči potenciálnemu životu zrna. Toto prirovnanie, táto paralela spočíva v krehkej analógii človek – zrno: *usporedba mi na samom / početku ispada iz ruku, ne dižem je, / ne provjeravam, ne sumnjičim. / Ako je pogrešna, pogreška je stvorila / malu vezu, bio sam časak u svakom zrnu, / u svakoj od njegovih mogućnosti... // porovnanie mi / hneď na začiatku vypadáva z rúk, nedviham ho, / neoverujem, nepodozrievam. / Ak je chybné, chyba vytvorila / krátke spojenie, bol som chvíľku v každom zrnku, / v každej z jeho možností...* Vo vzťahu medzi pozorovateľom sa nedeje nič okrem *malého* puta – asociácie, ktorá odкрýva potenciálnosť ako jedínú pravú realitu, možnosť byť ako bytie, možnosť intenzity ako intenzity existencie.

Zmiernenie tónu Dragojevičovej poetiky sa aj tu prejavuje znakmi zoslabovania: *usporedba mi ispada iz ruku // porovnanie mi vypadáva z rúk* (porovnanie možno nie je presné), *ako je pogrešna // ak je chybné* (nespolahlivosť prirovnania), *mala veza // krátke spojenie* (puto, ktoré je založené na zjavnej, presvedčivej analógii), *oponašao sam zrna koja su to činila mnogo potpunije // napodobňoval som zrnká, ktoré to robili oveľa plnšie* (moja napodobnenina je neúplná), *to je kao da sam imao dušu // to je ako keby som mal dušu* (nemám dušu). Všetko sú to znaky zoslabovania, relativity, opustenia, zmenšovania, alebo jednoducho ide o útlm tónu, ktorý defi-

¹⁷ Preklad K. Chmela publikovaný v knihe Mićanović, M. (ed.): *Útecha chaosu* (Antológia súčasnej chorvátskej poézie. Bratislava: Drewo a srd / Vlنا, 2022, s. 36-37.

nuje postavenie básnika, odňatie, váhanie, nevedomosť, opustenie snahy subjektu o realizáciu v plnosti jeho potenciálneho bytia.

Vo všetkých vyššie interpretovaných básňach sa poetika D. Dragojevića zdá byť potvrdená dôležitým, rozpoznateľným významom – tichým tónom: obmedzením hovorenia, rezignáciou mocného slova, únikom zo zjavného dramatického napätia. No čo je to, čo nás tak znepokojuje na Dragojevićovej básnickej tvorbe? Nie je to presne to, čo je nezodpovedané? Presne to, čo je umlčané práve preto, aby sa šetrilo slovami? Práve v tom spočívajú dominanty tzv. poetiky mlčania, takej zdanlivo jednoduchšej a silnej vo významoch tohto chorvátskeho autora, ktorý sa zapísal i do povedomia slovenských čitateľov a zanechal pozoruhodné básnické dielo v dlhšom časovom úseku od druhej polovice dvadsiateho storočia až po prvé dve decénia 21. storočia.

Croatian Poet Danijel Dragojević in Slovak Culture Space

Zvonko Taneski

Danijel Dragojević has been translated into Slovak language since year 1969 (in the magazine *Mladá tvorba*), he was also represented with several poems in the anthologies of Croatian poetry “Južné slnko” (South sun, 2003) and “Útecha chaosu” (The solace of chaos, 2022) until the publication of the booklet “Trocha strachu” (A Little Fear, 2024) in the *Vertigo* magazine edition in year 2024.

In all the poems interpreted above, the poetics of D. Dragojević seems to be confirmed by its important, recognizable meaning – quiet tone, limitation of speech, resignation of a powerful word, escape from obvious dramatic tension. This is exactly what the dominant features of the so-called the poetics of silence of this Croatian poetical bard – seemingly simple and tenacious in its meanings.